СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том III

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ III

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME III

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ III
ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА

THE FRANCHISE BUSINESS MODEL IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL BUSINESS: OPPORTUNITIES AND LEGAL PERSPECTIVES
Prof. Dr. Emilija Gjorgjioska, PhD, Prof. Dr. Tatjana Spaseska, PhD, Prof. Dr. Aneta Risteska-Jankuloska, PhD, Prof. Dr. Dragica Odzaklieska, PhD 9

ЧОВЕШКИЯТ КАПИТАЛ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ – ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД МЛАДИ БЪЛГАРСКИ ПРЕДПРИЕМАЧИ
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Любомир Николов..... 19

ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СХЕМИ ЗА КАЧЕСТВО ПРИ СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРОДУКТИ И ХРАНИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 27

ПРИЛАГАНЕ НА КЛЪСТЕРЕН АНАЛИЗ ПРИ МОНИТОРИНГ НА ДЕБИТОРСКАТА ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ
Проф. д-р Светослав Илийчовски..... 37

ФОЛКЛОРНИЯТ ТУРИЗЪМ КАТО РЕСУРС ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ: СТРАТЕГИЧЕСКИ ПОДХОД
Проф. д-р Теодора Димитрова, д-р Захарина Томова 47

ОЦЕНКА НА ЧУВСТВИТЕЛНОСТТА НА ВЪТРЕШНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ОСНОВНИ ХРАНИТЕЛНИ ПРОДУКТИ В КОНТЕКСТА НА ХРАНИТЕЛНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Ангел Саров, Гл. ас. д-р Михаела Михайлова, гл. ас. д-р Даниела Цвяткова, гс. д-р Боряна Козарева, ас. Диляна Бояджиева 54

ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ НА БАЛКАНИТЕ – ХРОНОЛОГИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Добрин Ганчев, доц. д-р Сергей Найденов 62

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА УПРАВЛЕНСКИЯ ПРОЦЕС В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА
Доц. д-р Елена Йорданова, гл. ас. д-р Георги Ангелов, гл. ас. д-р Цветан Марков..... 73

ПОДКРЕПА НА ИНИЦИАТИВИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ - ВОДЯТ ЛИ ПОЛОЖИТЕЛНИТЕ НАГЛАСИ ДО ГОТОВНОСТ ЗА ПОЕМАНЕ НА РАЗХОДИ?
Доц. д-р Емил Николов 78

ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА – ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ КОНТЕКСТ
Доц. д-р Искра Пантелеева, проф. д-р Беата Сковрон-Миелник, гл. ас. д-р Себастиан Наройчик..... 88

ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ КАТО ДВИГАТЕЛИ НА НОВИТЕ ТЕНДЕНЦИИ В ТУРИЗМА
Доц. д-р Любка Илиева, проф. д.ик.н. Марина Алексеевна Измайлова 97

ИНОВАЦИОННИ ПОДХОДИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ТУРОПЕРАТОРСКАТА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Любомира Тодорова 105

СЕМЕЙНИЯТ БИЗНЕС В БЪЛГАРИЯ КАТО МОДЕЛ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Петранка Мидова 112

ПРИНОС НА ИКОНОМИКАТА НА СПОДЕЛЯНЕТО ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Петя Иванова..... 119

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРИЛОЖЕНИЕТО НА АНАЛИЗА НА ГОЛЕМИ ДАННИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ РИТЕЙЛ СЕКТОРА: ПРИМЕРИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИ СТРАНИ
Доц. д-р Симеонка Петрова..... 127

THE ROLE OF DIGITAL ECOSYSTEMS IN ACCELERATING ENTREPRENEURIAL CAPACITY IN EMERGING ECONOMIES
Assoc. Prof., PhD Tatiana Bucos..... 137

ТУРИЗЪМ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНА ИКОНОМИЧЕСКА И ГЕОПОЛИТИЧЕСКА КРИЗА
Доц. д-р Тихомир Личев..... 145

СОЦИАЛНАТА ИКОНОМИКА – ХАРАКТЕРИСТИКИ, ЦЕЛИ, ОБХВАТ
Гл. ас. д-р Ваня Ганева..... 151

ДИСПРОПОРЦИИ В ДИГИТАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова, гл. ас. д-р Иван Маринов..... 158

СЪТРУДНИЧЕСТВОТО И ИНДУСТРИАЛНИТЕ ЕКОСИСТЕМИ КАТО ДВИГАТЕЛИ ЗА ИНОВАЦИИ И РАЗВИТИЕ НА МАЛКИ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Гл. ас. д-р Ивайло Костов 166

THE INTRODUCTION OF THE EURO AND THE FUTURE OF RETAIL TRADE IN BULGARIA: ATTITUDES AND PROSPECTS
Head Assist. Prof. PhD, Ivan Marinov 173

СЪВРЕМЕННИ АГРОБИЗНЕС РЕШЕНИЯ В КОНТЕКСТА НА КРЪГОВАТА ИКОНОМИКА
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева..... 181

ДИГИТАЛНО ПРЕПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ: ИНОВАЦИИ, МАРКЕТИНГ И ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Кристина Шопова, д-р Юлия Проценко 188

СИСТЕМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ГРИФИД ХОТЕЛИ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 196

ТЪРГОВСКИ КОМУНИКАЦИИ И ИЗПОЛЗВАНЕТО ИМ ОТ СЪВРЕМЕННИ ЗЕМЕДЕЛСКИ ФИРМИ
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 204

ДОВЕРИЕТО В СПОДЕЛЯНЕТО НА ЗНАНИЯ
Гл. ас. д-р Явор Станев 208

ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В КОНТЕКСТА НА НАГЛАСИТЕ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО И БИЗНЕС
Ас. д-р Александър Личев 217

ТЕНДЕНЦИИ ПРИ РЕГИСТРАЦИЯТА НА ДРУЖЕСТВА С ПРОМЕНЛИВ КАПИТАЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Елена Вълчева 225

ТЪРГОВСКИТЕ ФИРМИ В СВИЩОВ В ПЕРИОДА ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО ВОЙНИТЕ (1912-1918 Г.) – ОБЩ ПРЕГЛЕД
Преп. д-р Емилия Вачева 232

СПЕЦИФИКИ ПРИ „МОДУЛИРАНЕ“ НА ПРАВООТНОШЕНИЯТА В АДМИНИСТРАТИВНОНАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ“ /ОБЗОР НА ПОРОЧНАТА САНКЦИОННА ПРАКТИКА
Преп. Игнат Папазов 240

ОБОГАТЯВАНЕТО НА ДЛЪЖНОСТТА – СТРАТЕГИЯ ЗА МОТИВАЦИЯ И ПРЕДПОСТАВКА ЗА ФОРМИРАНЕ НА НЕФОРМАЛНИ ИНОВАЦИОННИ МРЕЖИ
Докторант Анелия Станева 246

РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ В РАЗВИТИЕТО НА ПОДХОДА ЛИДЕР КЪМ ВОМР
Докторант Аделина Ангелова 253

ПОТЕНЦИАЛ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ГОЛФ ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ангел Ангелов 263

ТЕРИТОРИАЛНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАЕТОСТТА И РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В БАЛНЕО, СПА И УЕЛНЕС ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Антоанета Христова, ас. д-р Бартош Марчинковски 270

ДИСБАЛАНСИ И ПАЗАРНИ ДЕФОРМАЦИИ НА ПОЗЕМЛЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Атанас Атанасов 278

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ПОТЕНЦИАЛА НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ
Докторант Боримил Шопов 285

КЛИМАТОЛЕЧЕНИЕТО КАТО СПЕЦИАЛИЗИРАНА ФОРМА НА ЗДРАВНИЯ ТУРИЗЪМ: ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ И КОНЦЕПТУАЛНО ПОЗИЦИОНИРАНЕ
Докторант Ваня Стоева-Андонова..... 290

ОТ ЛИНЕЙНИЯ КЪМ КРЪГОВИЯ МОДЕЛ: КОНЦЕПТУАЛНИ ОСНОВИ И СЕКТОРНИ ПРОЯВЛЕНИЯ В ТУРИЗМА
Докторант Виктория Георгиева Джамбазка..... 297

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – ОСНОВНИ НАПРАВЛЕНИЯ И ЦЕЛЕВИ ОРИЕНТИРИ
Докторант Деница Гъркова 306

ЗАЩО ESG НЕ РАБОТИ (И КАК ДА ГО НАПРАВИМ ДА РАБОТИ): КРИТИЧЕН АНАЛИЗ НА ESG ПРАКТИКИТЕ В МСП
Докторант Десислава Белева-Димитрова 313

МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ
Докторант Ива Пламенова Панайотова..... 324

ТЕХНОЛОГИЧНИТЕ ИНОВАЦИИ КАТО ФАКТОР ЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Докторант Калин Борисов..... 332

ФИНАНСИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ ЧРЕЗ НПВУ И ЕВРОПЕЙСКИТЕ ФОНДОВЕ
Докторант Мария Иванова Павлова-Кондрова..... 340

ЗАПЛАХИ ЗА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ ПРЕД ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС
Докторант Ралица Йовчева..... 349

ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ КАТО ФАКТОР ЗА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Теодора Попова 357

РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИЯТА В БЪЛГАРИЯ – РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ
Докторант Тихомир Георгиев..... 367

РОЛЯТА НА КЕТЪРИНГ ОБСЛУЖВАНЕТО КАТО ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ АТРАКТИВНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СЪБИТИЯ
Докторант Цветелина Петрова..... 375

СЪВРЕМЕННИ МЕТОДИЧЕСКИ ПОДХОДИ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА УЧЕНИЧЕСКИ ТУРИСТИЧЕСКИ ПЪТУВАНИЯ
Докторант Цветелина Телбис 382

ИНТЕГРИРАНЕ НА КРЪГОВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА КАТО ОСНОВА ЗА ПРЕХОД КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0
Докторант Захари Пенев..... 390

ESG PERFORMANCE AND MARKET VALUATION IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: THE MODERATING ROLE OF IDIOSYNCRATIC RISK
PhD student Yan Fu 398

R&D CAPITAL INTENSITY AND FIRM VALUE IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: EVIDENCE FROM OWNERSHIP HETEROGENEITY
PhD student Xinyue Du 412

UNMANNEDSTORES–НОВАТА КОНЦЕПЦИЯ В СВЕТОВНАТА ТЪРГОВСКА ПРАКТИКА
Студент Аница Декова 425

ОТРАСЛОВА СТРУКТУРА НА ИКОНОМИКАТА И НЕЙНОТО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ
Студент Борислава Горецова 431

ВЛИЯНИЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ВЪРХУ УПРАВЛЕНСКИТЕ РЕШЕНИЯ В МАЛКИЯ БИЗНЕС
Студент Даяна Пламенова Лучева 441

ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

ELENA DALLES AND PHILANTHROPY IN BELLE ÉPOQUE: HERITAGE, SOCIAL IMPACT AND CULTURAL LEGACY
Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 455

РЕСУРСНИ И ОРГАНИЗАЦИОННИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ВНЕДРЯВАНЕ НА ИИ-БАЗИРАНИ СИСТЕМИ В БЪЛГАРСКИТЕ ЧИТАЛИЩА
Доц. д-р Александрина Александрова, гл. ас. д-р Атанаска Решеткова, гл. ас. д-р Евгени Овчинников 487

ОТВЪД РЕКА ДУНАВ: НЕВИДИМИЯТ ИКОНОМИЧЕСКИ, ИНТЕЛЕКТУАЛЕН И КУЛТУРЕН МОСТ МЕЖДУ СВИЩОВ И БУКУРЕЩ ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ
Доц. д-р Александър Ганчев 495

КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО ОБЕКТ НА УСТОЙЧИВАТА ОТЧЕТНОСТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, студент Emanuel Proenca Gomes, студент Rodrigo Miguel Gomes Rodrigues, студент Lara Alexandra De Paiva Tome, студент Miguel Angelo Bretes Pereira Carolo студент Santiago Pimenta Fernandes, студент Faisal S. A. Abulhatal 502

ПАРАДОКСИТЕ НА ЕДИН ТУРИСТИЧЕСКИ ОБЕКТ: РЕСТОРАНТ И БАР-ВАРИЕТЕ „ЦИГАНСКИ ТАБОР“ МЕЖДУ ЕТНИЧЕСКАТА КУЛТУРА И КОМЕРСИАЛНАТА ЕКЗОТИЗАЦИЯ
Доц. д-р Йелис Еролова, гл. ас. д-р Бехрин Шопова 509

РАЗВИТИЕ НА СТОПАНСКАТА ЕТИКА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Катя Личева 517

REMARKABLE, VETERAN AND MONUMENTAL TREES AS HERITAGE: RECOGNITION AND THE GOVERNANCE OF CARE IN SELECTED EUROPEAN JURISDICTIONS
Assoc. Prof. Lucia Nováková, PhD, Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 522

ИНСТИТУЦИОНАЛНИЯТ МОДЕЛ НА СТОПАНСКАТА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“ ЗА КАЧЕСТВО И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – 90 ГОДИНИ ЛИДЕРСТВО В ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ НА СТРАНАТА
Доц. д-р Росица Колева 540

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВНЕДРЯВАНЕТО НА ИНОВАЦИИ В КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Милен Атанасов, ас. д-р Йоана Константинова..... 550

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE EDUCATION SYSTEM
Senior Instructor PhD in Economic Sciences Fuad Jabbarov Zeydulla Oglu 558

POTENTIAL OF INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORKS PROTECTING INTRINSIC VALUES IN CULTURAL HERITAGE
Assistant Professor PhD Said Edaich 567

MANAGEMENT OF CULTURAL-RELIGIOUS HERITAGE: HISTORICAL, SPIRITUAL, AND INTERNATIONAL DIMENSIONS OF FÁTIMA AND CZĘSTOCHOWA
Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD, Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Elżbieta Karaśq, PhD..... 576

INDUSTRY-ORIENTED CHINESE CRAFTS: AN EXPECTATIONS PERSPECTIVE
Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD 588

WOMEN DONATIONS TO SWEDISH RELIGIOUS INSTITUTIONS
PhD student Ciocoiu Elena-Adriana 599

РОЛЯТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ЗА ОПАЗВАНЕТО НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО
Студент Димитрийка Атанасова Чакова 606

КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО РЕСУРС ЗА МЕСТНОТО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В МАЛКИТЕ ГРАДОВЕ
Студент Николина Кирякова 615

ТЕХНОЛОГИЧНИТЕ ИНОВАЦИИ КАТО ФАКТОР ЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ

Докторант Калин Борисов[1]

Резюме: *Технологичните иновации са ключов фактор за повишаване на конкурентоспособността на предприятията и националните икономики. Те влияят върху производителността, качеството, ефективността и способността за навлизане на нови пазари. Настоящият доклад разглежда някои същностни аспекти на технологичните иновации, факторите, които ги стимулират, както и предизвикателствата пред тяхното внедряване. Анализирани са и примери от международната практика, които демонстрират значението на иновациите за устойчивото развитие.*

Ключови думи: *технологични иновации, конкурентоспособност чрез технологични иновации, фактори, стимулиращи технологичните иновации, предизвикателства пред технологичните иновации.*

JEL: O3, O32.

TECHNOLOGICAL INNOVATION AS A FACTOR FOR COMPETITIVENESS

PhD Student Kalin Borisov

Abstract: *Technological innovations are a key factor in increasing the competitiveness of enterprises and national economies. They affect productivity, quality, efficiency and the ability to enter new markets. This report examines some essential aspects of technological innovations, the factors that stimulate them, as well as the challenges facing their implementation. Examples from international practice are also analysed, demonstrating the importance of innovations for sustainable development..*

Key words*: technological innovation, competitiveness through technological innovation, factors stimulating technological innovations, challenges to technological innovation.*

JEL: O3, O32.

[1] K.borisov@hydrostroy.com, Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов.

1. Въведение

В условията на глобализираща се икономика и ускорено технологично развитие предприятията са изправени пред необходимостта да се адаптират към динамичната среда. Дигитализацията, автоматизацията, изкуственият интелект и новите производствени технологии трансформират бизнес моделите и създават нови възможности за растеж. Според Портър (1990) конкурентоспособността се определя от способността на фирмите да създават и поддържат конкурентни предимства. В този контекст технологичните иновации се явяват ключов инструмент за постигане на устойчиво развитие и пазарно лидерство и в стратегически ресурс в дългосрочен план.

Целта на настоящия доклад е да се представят някои същностни аспекти на технологичните иновации, тяхната роля за постигане на фирмената конкурентоспособността, факторите, които ги стимулират, както и предизвикателствата пред тяхното внедряване. Анализирани са и примери от международната практика, които демонстрират значението на иновациите за устойчивото развитие.

2. Дефиниционни и класификационни аспекти на технологичните иновации

Технологичните иновации най-общо представляват внедряване на нови или значително подобрени продукти, услуги или производствени процеси (OECD, 2018). Тяхното огромно многообразие (виж Фигура 1) и вариациите на практическото им проявление дават основание за тяхното систематизиране и на тази база – възможности за съпоставки и анализи. Отправна точка за изясняване на техните същностни аспекти е класификацията им в следните основни групи:

- *Продуктови иновации* – създаване на нови или усъвършенствани продукти, които удовлетворяват по-добре потребителските нужди (например: електромобили, смартфони, биотехнологични лекарства и др.).
- *Процесни иновации* – подобрения в производствените технологии, водещи до по-ниски разходи и по-висока ефективност (например: автоматизация чрез роботи, 3D принтиране, IoT мониторинг и др.).
- *Организационни иновации* – нови управленски практики, дигитализация на процеси, автоматизация (например: Agile методологии, дистанционна работа, дигитални платформи и др.).
- *Маркетингови иновации* – нови подходи за достигане до клиенти чрез дигитални канали, персонализация и анализ на данни (например: персонализирани рекламни кампании чрез AI, Big Data анализи).

Тези иновации са взаимосвързани и често се развиват паралелно, като създават синергичен ефект върху конкурентоспособността.

Според степента на новост, технологичните иновации могат да се разграничат на няколко вида:

- *Радикални* – създават нови пазари (например: интернет, блокчейн).

• *Инкрементални* – подобряват съществуващи продукти (например: нови версии на смартфони).

Според **степента на новост от гледна точка на пазара**:	*Радикални* (*базисни*)
	Подобрени (усъвършенствани, вторични)
	Псевдоиновации
От гледна точка на **продукта като цяло (система)** и **продукта като компоненти (части, елементи)**:	*Компонентни*
	Архитектурни
В зависимост от **причината**, която ги е породила:	*Теглени*
	Тласкани
Според **подтика за извършването им**	*Инициирани*
	По принуда
В зависимост от **източника-причина за появата на новото решение**:	*Създадени от развитието на науката*
	Създадени от развитието на производството
	Провокирани от претенциите на пазара
Според **базата за генериране**:	*Базирани на опита и интуицията*
	Базирани на знание
От гледна точка на **пазара**:	*Нови само за предприятието*
	Нови не само за предприятието, но и за националния пазар
	Нови за международния пазар.
В зависимост от **влиянието, което оказват върху потребителското поведение**:	*Непроменящи потребителските навици*
	Променящи потребителските навици
	Създаващи нови потребителски навици
От гледна точка на **системния подход**:	*На входа*
	Свързани със структурата
	На изхода

Фигура. 1. Видове технологични иновации
Източник: Пантелеева (2013).

Налице са още редица класификационни групирани по други признаци, като тяхното приложение зависи от потребностите на конкретните предприятия и визията на фирмения мениджмънт за вътрешно-управленския модел на управление и спецификата на информационно-аналитичната система за вземане н решения.

3. Технологичните иновации като фактор за конкурентоспособност

Технологичните иновации предоставят възможности за подобряване на дейността и резултатите на индустриалните предприятия. Способността им да съдействат за развитието на бизнеса ги прави атрактивни и ги превръща в ключов фактор за поддържане и повишаване на фирмената конкурентоспособност. На Фигура 2 са представени в систематизиран вид някои от най-съществените драйвери на технологичните иновации, водещи до повишаване на конкурентоспособността.

Автоматизация и роботизация
- Повишават производителността и намаляват човешките грешки.
- Драстично намаляват разходите за труд и увеличават капацитета.

Дигитализация на процесите
- ERP, CRM, BPM системи оптимизират управлението.
- Осигуряват прозрачност, бързина и по-добро вземане на решения.

Изкуствен интелект и машинно обучение
- Подобряват прогнозите, персонализират продукти и услуги.
- Дават стратегическо предимство чрез анализ на големи данни.

Интернет на нещата (IoT)
- Осигурява мониторинг в реално време.
- Намалява разходи за поддръжка и повишава качеството на продукцията.

Киберсигурност и защита на данните
- Укрепва доверието на клиенти и партньори.
- Предотвратява финансови и репутационни загуби.

Адитивно производство (3D печат)
- Съкратява времето за прототипиране.
- Позволява персонализирани продукти и гъвкаво производство.

Облачни технологии
- Намаляват разходите за инфраструктура.
- Осигуряват мащабируемост и достъпност от всяка точка.

Блокчейн и децентрализирани системи
- Повишават прозрачността и сигурността на транзакции.
- Подобряват управлението на веригите на доставки.

Зелени и енергийно ефективни технологии
- Намаляват разходите за енергия.
- Повишават репутацията и съответствието с регулации.

Технологии за управление на веригата на стойността
- Интелигентни логистични системи, автоматизирани складове.
- Съкращават срокове за доставка и подобряват обслужването.

Фигура. 2. Ключови драйвери на технологичните иновации, водещи до повишаване на конкурентоспособността

Независимо от рисковете, които крият, иновациите предоставят редица позитиви за индустриалните предприятия. Те водят до автоматизация, оптимизация на процесите и намаляване на производствените разходи. Според изследване на Европейската комисия (2020) предприятията, инвестиращи в научноизследователска и развойна дейност (НИРД), постигат средно 20-

30% по-висока производителност. Според Porter & Heppelmann (2014) чрез внедряването на нови технологии индустриалните предприятия могат да предложат продукти с по-висока добавена стойност, което да ги отличава от конкурентите (например: чрез софтуерни актуализации Tesla подобрява следпродажбения сервиз на автомобилите, Amazon използва AI за оптимизация на логистиката, и т.н.). Те подчертават, че „умните“ продукти (Smart Connected Products) създават нови бизнес модели и стойностни предложения.

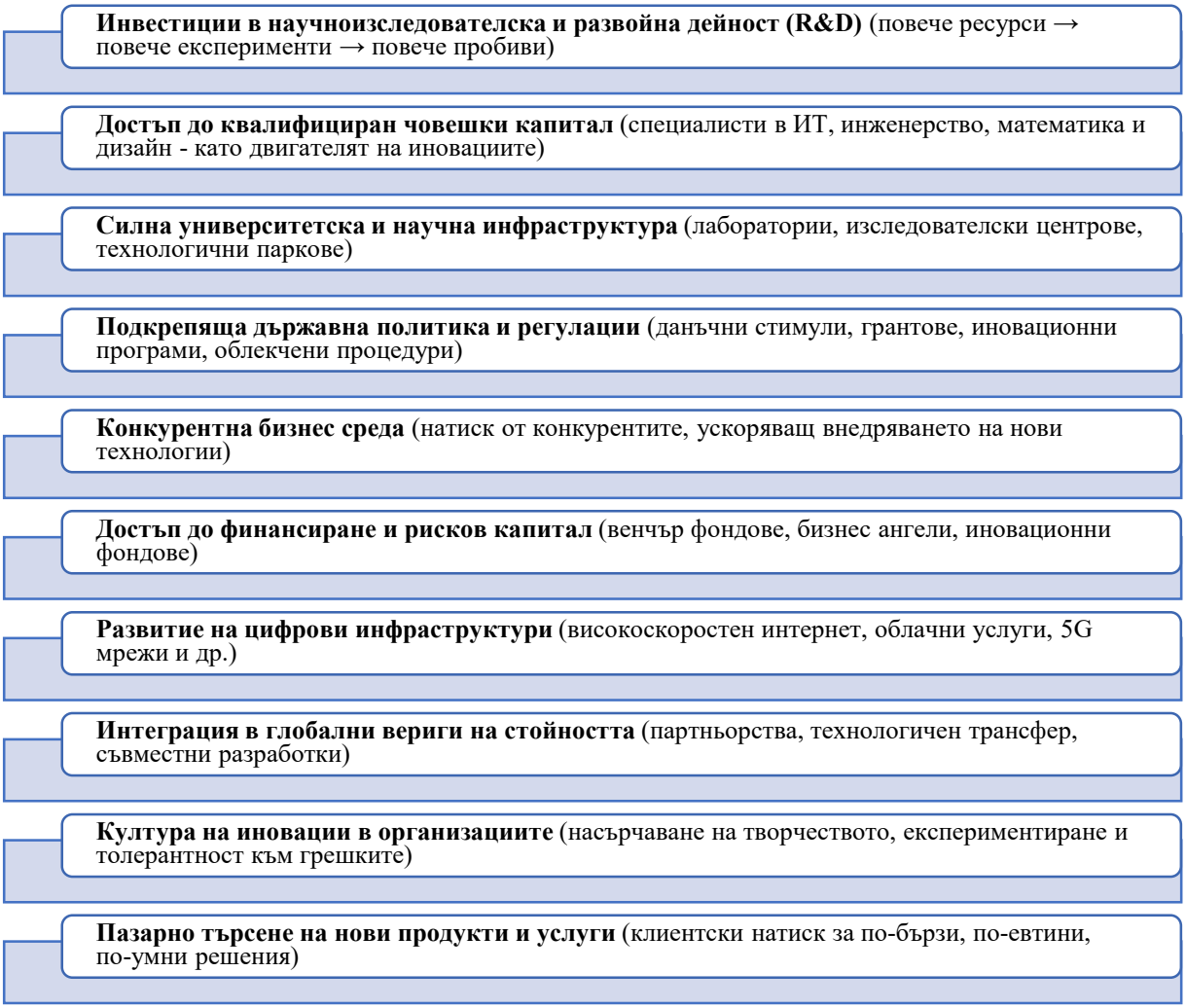
Иновациите позволяват по-лесното навлизане на международните пазари чрез дигитализация на бизнес процесите и комуникационните канали, използване възможностите на електронната търговия и глобалните вериги за доставки, бързата адаптация към нови потребителски сегменти и др. Това разширява пазарния потенциал и увеличава приходите на индустриалните предприятия. В условията на бързи технологични промени бизнесът, който внедрява иновации, може да реагира по-бързо на пазарните тенденции, потребителските предпочитания и регулаторни изисквания.

4. Фактори, стимулиращи технологичните иновации

Разработването и внедряването на технологични иновации е сложен и трудоемък процес, но и важен – за целевите ориентири и постигането на желаните фирмени резултати. Върху тези процеси влияние оказва огромен брой фактори, които могат да се класифицират по различни признаци, при отчитане на спецификата им на проявление, посоката на въздействие, силата на натиск, степента на сложност, продължителността на действие и др. От гледна точка на постигането на желаната конкурентоспособност предприятията следва да отчитат многообразието от фактори, като ги ранжират по важност и степен на проявление в рамките на текущия период и времевия отрязък на прогнозирано лансиране на пазара, първоначално реализиране и последващ тренд.

Финансирането на научни изследвания е основен двигател за осъществяване на технологичните иновации. Според OECD (2021) държавите с най-голям обем на инвестиции в НИРД постигат най-високо ниво на конкурентоспособност. Статистическите данни показват, че държави като Южна Корея и Израел инвестират над 4% от БВП в НИРД, което ги прави лидери в иновациите (OECD, 2021). Квалифицираните специалисти, инженерите и ИТ експертите са ключов ресурс за разработване на нови технологии (World Economic Forum, 2022). Развитието на високоскоростен интернет, облачни услуги и изкуствен интелект създава условия за технологични пробиви, а подкрепата чрез иновационни фондове, данъчни облекчения и програми за дигитализация стимулира фирмите да инвестират в нови технологии.

Сред многообразието от фактори могат да се изведат на преден план група фактори с най-съществено значение за развитието на технологичните иновации (виж Фигура 3).

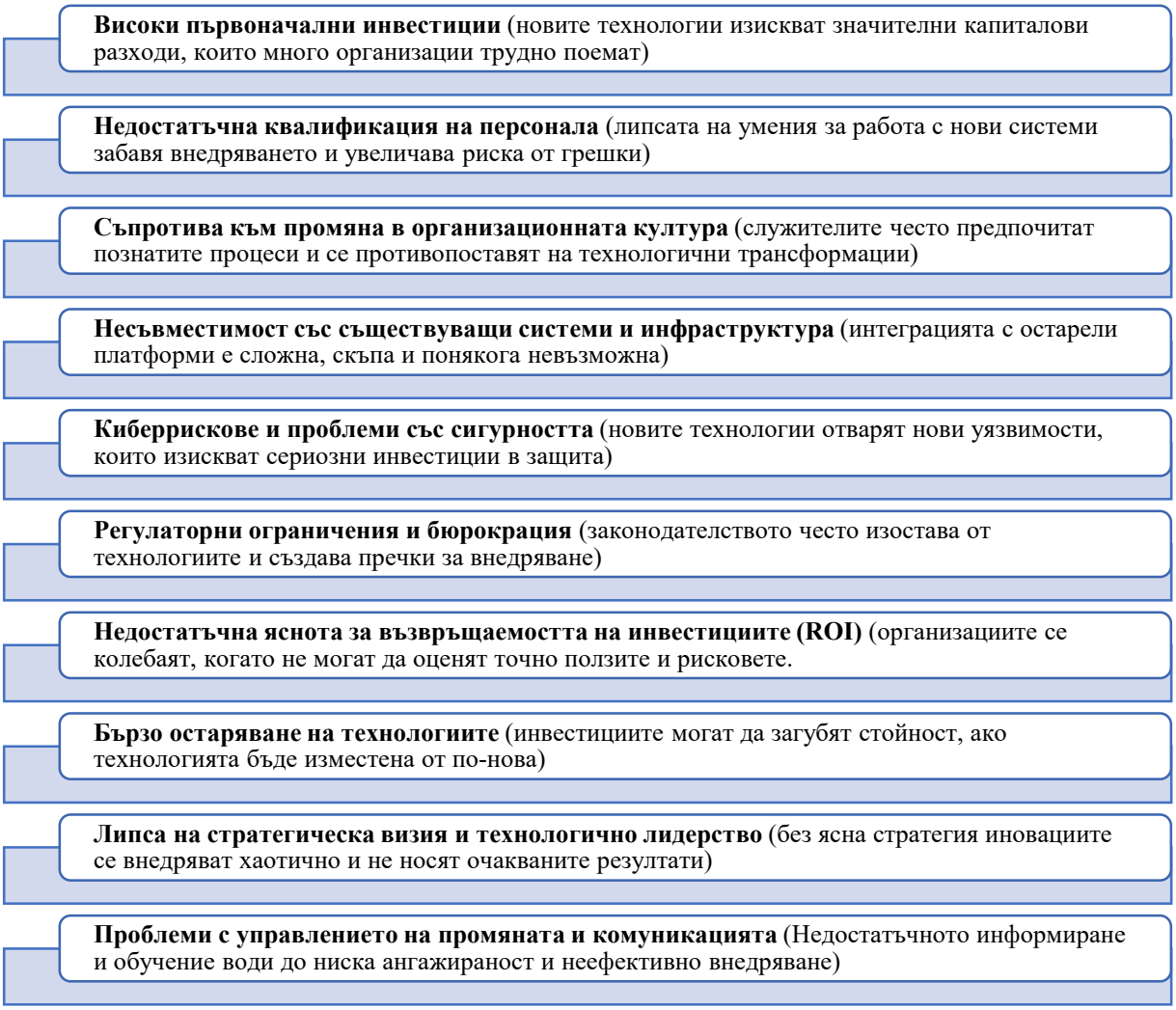

Фигура. 3. Фактори, стимулиращи технологичните иновации

При управлението на ключовите фактори трябва да се отчита факта, че тяхната сила и продължителност са динамична величина и гъвкавото им управление може да създаде по-балансиран, предвидим и спешен бизнес модел на развитие.

5. Предизвикателства пред внедряването на технологични иновации

В процеса на подготовка, внедряване и използване на технологичните иновации мениджърите на индустриалните предприятия се срещат с редица предизвикателства, преодоляването на които има важно значение за възможните ефекти, пазарен успех и ниво на желаната конкурентоспособност. Сред тях може да се открои съвкупност от ключови предизвикателства, които в съвременния етап на развитие на икономиките имат специфично изражение (виж Фигура 4).

Фигура 4. Предизвикателства пред внедряването на технологични иновации

С първостепенно значение е съобразяването с:

- **Високите разходи за внедряване** – малките и средни предприятия често срещат финансови ограничения.
- **Недостига на квалифицирани кадри** – глобалната конкуренция за таланти затруднява иновационните процеси.
- **Съпротивата към промяна** – организационната култура може да забави внедряването на нови технологии.
- **Киберрисковете** – дигитализацията увеличава уязвимостта към кибератаки (ENISA, 2023).

6. Заключение

Технологичните иновации са стратегически фактор за повишаване на конкурентоспособността на индустриалните предприятия и националните икономики. Те съдействат за повишаване на производителността, създават

нови пазарни възможности и осигуряват устойчиво развитие. За да бъдат успешни, стопанските субекти трябва да инвестират в НИРД, човешки капитал и модерни технологии, както и да развиват гъвкави управленски практики. При недостиг на потенциал или високо ниво на риск, усилията е необходимо да бъдат насочени към търсенето на партньори и реализирането на иновационните промени посредством сътрудничество в мрежи и други колективни формирования.

Използвани източници

Пантелеева, И. (2013). *Управление на иновациите в индустриалното предприятие*. Свищов, 69, Библ. „Образование и наука“, Свищов: АИ Ценов. ISBN 978-954-23-0941-3.

European Commission. (2020). *Science, Research and Innovation Performance of the EU*. Brussels.

ENISA. (2023). *Threat Landscape Report*. https://www.enisa.europa.eu/sites/default/files/publications/ENISA%20Threat%20Landscape%202023.pdf.

OECD. (2018). *Oslo Manual: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation*.

OECD. (2021). *Main Science and Technology Indicators*.

Porter, M. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.

Porter, M., & Heppelmann, J. (2014). *How Smart, Connected Products Are Transforming Competition*. Harvard Business Review.

World Economic Forum (2022). *Global Competitiveness Report*. https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf.